

УДК 343.6

DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019.11-2.28>

ДОСВІД США У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Скакун Ірина Володимирівна,
аспірант кафедри поліцейського права
(Національна академія внутрішніх
справ, м. Київ, Україна)

У статті здійснено аналіз досвіду США у сфері протидії домашньому насильству, зокрема, розглядається система та особливості роботи поліції щодо виявлення та реагування на випадки домашнього насильства. Запропоновано конкретні заходи із досвіду США у сфері протидії домашньому насильству для їх подальшої імплементації у діяльності Національної поліції. Наголошено, що готовність поліції до якісного реагування на випадки домашнього насильства забезпечується тривалим спеціальним курсом-тренінгом за участі практичних працівників. На тренінгах не лише обговорюються питання обов'язків поліції згідно з законодавством з протидії домашньому насильству, але і особливості психологічного циклу насильства, практикуються сценарії можливих випадків з метою відпрацювання різних аспектів надання захисту і підтримки у реалізації прав потерпілих осіб. Визначена необхідність розробити та затвердити відповідним наказом МВС України порядок дій для працівників поліції «Інструкція з питань реагування на випадки вчинення домашнього насильства», які прибувають за викликом по факту домашнього насильства. Вказаний порядок повинен містити чіткі посилання на перелік дій, які поліцейські повинні вчинити з моменту прибуття за викликом (оцінка обстановки, порядок опитування осіб, роз'яснення прав, з урахуванням особливостей законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству) до завершення відпрацювання виклику (складання відповідних процесуальних документів, направлення їх до інших органів державної влади тощо). Зроблено висновок, що для ефективного реагування на випадки домашнього насильства з боку працівників Національної поліції є необхідним розробка та запровадження інформаційної системи, яка б давала змогу оперативно, ще до прибуття екіпажу поліції за викликом, мати в своєму розпорядженні первинну необхідну інформацію (соціальне становище осіб проживаючих однією сім'єю, наявність зброї у помешканні, періодичність повторення випадків домашнього насильства, наявність у кривдника чи потерпілого хронічних фізичних чи психічних захворювань або інвалідності тощо), для того щоб вибрати модель поведінки та діяти одразу по прибутті. Також, необхідна розробка та затвердження порядку дій для працівників поліції, які прибувають за викликом по факту домашнього насильства, який буде містити чіткі посилання на перелік дій, які поліцейські повинні вчинити з моменту прибуття за викликом.

Ключові слова: домашнє насильство, протидія, досвід США, Національна поліція.

**THE US EXPERIENCE IN COUNTERACTING DOMESTIC VIOLENCE
AND PROSPECTS OF ITS IMPLEMENTATION IN UKRAINE**

Skakun Iryna Volodymyrivna,
Postgraduate Student
at the Department of Police Law
(National Academy of Internal Affairs,
Kyiv, Ukraine)

The article analyzes the US experience in combating domestic violence, in particular the system and subtleties of the police in detecting and responding to cases of domestic violence. Specific tools from the US experience in combating domestic violence are proposed for their further implementation in the activities of the National Police. It is emphasized that the readiness of the police to respond to high-quality cases of domestic violence is ensured by a long special training course with the participation of practitioners. The trainings not only discuss the responsibilities of the police under the law on domestic violence, but also the specifics of the psychological cycle of violence, practice scenarios of possible cases in order to work out various aspects of protection and support in the realization of the rights of victims. The need to develop and approve the relevant order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on the procedure for police officers "Instruction on responding to cases of domestic violence", who arrive on call on the fact of domestic violence. This procedure should contain clear references to the list of actions that police officers must take from the moment of arrival on call (assessment of the situation, the procedure for interviewing persons, clarification of rights, taking into account the specifics of the legislation on the prevention and combating of domestic violence) until the call is completed (preparation of relevant procedural documents, sending them to other public authorities, etc.). It is concluded that in order to effectively respond to cases of domestic violence by the National Police, it is necessary to develop and implement an information system that would allow promptly, before the arrival of the police crew on call, to have the necessary information (social status of persons living in the same family, the presence of weapons in the apartment, the frequency of recurrence of domestic violence, the presence of the offender or victim of chronic physical or mental illness or disability, etc.), to choose a pattern of behavior and act immediately upon arrival. It is also necessary to develop and approve a procedure for police officers arriving on call for domestic violence, which will contain clear references to the list of actions that police officers must take from the moment of arrival on call.

Key words: domestic violence, counteraction, experience of the USA, National Police.

Постановка проблеми. Проблема домашнього насильства є загальносвітовою, і різні держави протягом тривалого часу відпрацьовують шляхи її подолання, мають як вдалі програми, так і такі, що не принесли відчутного результату. Зважаючи на те, що Україна відносно молода суверенна держава, для побудови ефективної правової системи, розробки дієвої системи протидії проявам домашнього насильства є необхідним вивчення і врахування досвіду розвинених демократичних країн з цього питання. Досвід США у питанні протидії домашньому насильству є особливо цінним, адже заснована на правозастосуванні та увазі до деталей реалізації правових норм правова система є більш гнучкою, а тому зумовлює актуальну практику правозастосування.

Актуальність статті полягає у тому, що дослідження діяльності США як країни, яка одна з найперших почала боротьбу з домашнім насильством, є дуже цінним для України, адже саме США стали засновником різноманітних програм у сфері протидії домашньому насильству, які з плином часу реформувались і набули максимальної ефективності.

Метою статті є дослідження досвіду США у сфері боротьби з домашнім насильством та пошук шляхів для запровадження такого досвіду в діяльність Національної поліції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми впровадження світового досвіду у сфері протидії домашньому насильству висвітлювались у роботах А.Б. Благі, В.В. Вітницького, А.О. Галай, В.В. Голіна, К.Б. Левченко, М.В. Романової, І.М. Трубавіної, М.О. Тучака та інших.

Виклад основного матеріалу. Так, до середини ХХ століття у США, як і в інших країнах світу, домашнє насильство не розглядалось як кримінально карана поведінка. Органи кримінального правосуддя підтримували думку, що особа вільна робити те, що бажає у розташуванні власної приватної садиби, і що інтимні відносини, за винятком вбивства та жорстокого поводження з дітьми, стосуються культурного, а не юрисдикційного впливу [1, с. 72].

Разом з тим лише з 1978 року після доповіді спеціальної комісії з цивільних прав, це питання стало цікавити органи влади, а з кінця 1980-х років Конгрес США доручив керівництву правоохоронних органів системно протидіяти проявам домашнього насильства, фактично визнавши той факт, що проблема домашнього насильства перестала бути приватною.

Так, першим кроком уряду США стало створення притулків для жінок, які зазнали домашнього насильства та вироблення програм психологічного консультування агресорів-чоловіків, що відбувалося за ініціативи феміністичних організацій [2].

Сучасну ситуацію із домашнім насильством у США характеризують такі статистичні дані наукових досліджень: в державі кожні 15 секунд жінки зазнають побоїв, зазвичай з боку їх інтимних партнерів (Дослідження ООН зі становища жінок, 2018); близько третини загиблих жінок були вбиті чоловіком або співмешканцем (дані Міністерства юстиції США, 2017); понад 22 мільйони жінок в Сполучених Штатах зазнали сексуального домашнього насильства у своєму житті. Ця кількість складає 18,3% від усіх жінок США, причому коли вони були вперше звалтовані [3].

Проте вважаємо за необхідне перейти до більш детальної характеристики системи протидії проявам домашнього насильства, яка існує в США. Як і в інших країнах світу, у США виділяють ряд форм насильства у сім'ї: емоційне (психологічне), зовні виражене (фізичне), сексуальне. При цьому, як показує проведене дослідження, у зазначеній державі, на відміну від інших, приділено значну увагу деталізації ознак кожного з видів насильства у сім'ї.

Форми емоційного (психологічного) насильства у США: образи чи постійна критика партнера у сімейно-побутових відносинах; висловлювання недовіри і ревнощів, ставлення до партнера як до власності; намагання ізолювати партнера від сім'ї або друзів; контроль поведінки та знайомств, повсякденного життя партнера; перешкоджання зайнятості партнера; контроль над фінансами та відмова у доступі до них; відмова у сексуальному контакті як покарання; погрози завдати шкоди партнеру, дітям, іншим членам сім'ї або домашнім тваринам; інші форми приниження.

Форми зовні вираженого (фізичного) насильства у США такі: пошкодження майна під час сварок; штовхання, завдання ударів, укусів, здушування; свідоме залишення у небезпечних або незнайомих місцях; небезпечне водіння автомобіля для залякування партнера; використання зброї з метою залякування чи завдання болю; примусове виселення партнера з помешкання, обмеження у пересуванні; перешкоджання у зверненні за допомогою до поліції чи медичних працівників; завдання фізичної шкоди дітям; використання фізичної сили в сексуальних ситуаціях.

Формами сексуального насильства у США визнають: нав'язування поглядів на жінок як об'єктів сексуального приниження; агресивне втручання у позашлюбні

відносини партнера; нав'язування агресивної чи принизливої поведінки під час статевих відносин; словесні чи поведінкові образи партнера у статевих відносинах; вимагання сексу, незважаючи на хворобу, втому або примушування до статевих зносин; загроза або заподіяння шкоди зброєю чи іншими предметами під час статевих зносин; змушування партнера до статевих відносин за участю інших осіб; ігнорування почуттів сексуального партнера [4, с. 11].

Слід зауважити той факт, що законодавство США не передбачає, економічне насильство (позбавлення кривдником блага потерпілої особи), як окремий різновид домашнього насильства. А включає його у психологічну форму домашнього насильства.

Вважаємо, що вказане зумовлено передусім тим, що дії, які підпадають під ознаки економічного насильства, тим чи іншим чином неминуче призводять до психологічних страждань потерпілої особи, адже в такому разі потерпіла особа не отримує того мінімального набору благ, які потрібні для функціонування людини як соціальної істоти.

Мережа організацій, що координуються зазначеним управлінням, широкопланова та різноспрямована. Вона охоплює структури державної (федеральної) влади і громадянського суспільства; служби реагування, надання допомоги жертвам насильства у сім'ї та спеціалізовані інституції.

Розпочати її розгляд доцільно зі служб швидкого реагування (гарячих ліній). Таких лише загальнодержавних утворень у США налічується понад п'ять: загальна лінія у правах домашнього насильства та спеціальні у справах сексуального насильства, захисту жертв злочинів, проти звалтувань та проти насильства під час побутового спілкування та знайомств [5].

Ретельному вивченню випадків домашнього насильства сприяє функціонування у місцевій поліції США спеціальних підрозділів, спрямованих на зниження рівня домашнього насильства.

Як зазначає американський дослідник Л.М. Бронфман, ці підрозділи являють собою продукт нової філософії забезпечення громадської безпеки у діяльності поліції, що засновується на врахуванні інтересів територіальної громади. Безпосереднім завданням таких підрозділів поліції стало проведення розслідувань окремих випадків домашнього насильства, сприяння їх недопущенню та припиненню, надання допомоги жертвам, розірвання циклу насильства і його продовження з покоління в покоління, професійна підтримка місцевих та регіональних ініціатив з реагування на прояви домашнього насильства [6].

Під час надання характеристики роботи таких спеціальних підрозділів протидії домашньому насильству у США слід відмітити, що цей відділ поліції отримує копію матеріалів справ щодо всіх зафіксованих випадків домашнього насильства на наступний день після їх подачі. Уповноважений працівник відділу протягом декількох днів після інциденту зустрічається наодинці з жертвами домашнього насильства та обговорює факти вчиненого насильства. У цих первинних контактах офіцер поліції виступає також консультантом з жертвою, він обговорює основи її особистої безпеки та надає інформацію про права людини відповідно до конкретної ситуації. Офіцер поліції повідомляє жертві процедури отримання заборонних наказів заборони переслідування.

Важливим є заборона працівнику поліції надавати безпосередні вказівки, яку лінію юрисдикційної поведінки обрати надалі у ситуації: потерпіла особа на основі повідомлених їй можливостей самостійно має прийняти рішення щодо варіанту захисту своїх прав.

За свідченням американської практики, приблизно у десяти відсотках зафіксованих випадків домашнього насильства співробітники поліції будуть опрацьовувати подію в подальшому. Це передбачає одержання від свідків та з інших джерел додаткової інформації для того, щоб заарештувати агресора або попередити подальше переслідування потерпілої сторони сімейного конфлікту. В такому разі працівники поліції будуть надавати допомогу жертвам у притягненні правопорушника до юридичної відповідальності та для запровадження спеціальних обмежень. Акцент при цьому робиться на наданні у доступній для розуміння формі інформації про правову сторону реагування на порушення прав людини, документуванні проявів агресії та насильства, допомоги у складанні юрисдикційних документів щодо факту, забезпеченні охорони і супроводження потерпілої особи до залу суду для захисту її прав на обрання форми реагування до правопорушника [7, с. 26–27].

Такий підхід вбачається правильним, адже попри те, що домашнє насильство є достатньо серйозною загрозою для сучасного суспільства, не слід забувати про те, що конфлікти, які породжують прояви такого насильства, відбуваються насамперед між особами, які найчастіше проживають разом і знаходяться у близьких відносинах.

Тому кожне втручання у приватне життя осіб з боку представників органів державної влади не тільки буде сприяти руйнуванню стосунків між такими особами, а й призведе до виникнення нових конфліктів.

Однак задля забезпечення проінформованості та запобігання завдання непоправної шкоди потерпілій особі цілпо поліцейського є надання інформації останній, що, з одного боку, показує самому потерпілому те, що із вказаною проблемою вона не залишиться наодинці, а з іншого – демонструє кривднику, що держава готова захистити потерпілу особу.

Досить часто офіцер поліції повідомляє про випадок домашнього насильства інші заклади соціальної та правової сфери для додаткової підтримки потерпілої особи. У зв'язку з цим співробітники поліції налагоджують постійний зв'язок з місцевими соціальними притулками, органами опіки та піклування, установами обслуговування літніх людей та інших соціальних меншин.

Визнається правильною практика, за якою у місцях компактного проживання певних етнічних, релігійних чи інших груп населення, у відділі протидії сімейному насильству поліції працюють фахівці, що володіють мовою чи знають культурні особливості цих меншин.

Готовність поліції до якісного реагування на випадки домашнього насильства забезпечується тривалим спеціальним курсом-тренінгом за участі практичних працівників. На тренінгах не лише обговорюються питання обов'язків поліції згідно з законодавством з протидії домашньому насильству, але і особливості психологічного циклу насильства, практикуються сценарії можливих випадків з метою відпрацювання різних аспектів надання захисту і підтримки у реалізації прав потерпілих осіб.

На нашу думку, така форма реалізації навчання є найбільш ефективною, адже допомагає поліцейським у разі виникнення проявів домашнього насильства швидко реагувати на кривдника та вчинити комплекс юридично-значущих дій, які і забезпечать ефективну протидію проявам домашнього насильства та дозволять «не перейти межу» та не порушити права осіб, гарантовані законодавством.

При цьому до проходження зазначеної навчальної програми залучаються не лише працівники відділу протидії домашньому насильству, але і працівники патрульної служби, які безпосередньо реагують на виклики поліції та прибувають на місце злочину.

Коментуючи нинішню практику американської поліції, засновану на правилах реагування поліції на випадки домашнього насильства, доречно зазначити такі їх

ключові аспекти: поліція реагує на випадки домашнього насильства, що пов'язані із шкодою, завданою життю та здоров'ю особи, у інших випадках повідомляє соціальні служби; на місце події зазвичай направляються два працівники, які отримують оперативну інформацію щодо попередніх правопорушень у цій сім'ї, наявності захисних приписів чи судових наказів про обмеження спілкування, наявності зброї тощо; поліція вживає заходів для припинення правопорушення, окремо спілкується з правопорушником і потерпілим, перебуваючи у полі зору обох сторін; працівники поліції зобов'язані ретельно з'ясувати обставини справи і попередню історію провадження щодо конкретних фігурантів (сім'ї) для підготовки до судового розгляду; працівники поліції ретельно аналізують обставини справи для арешту (затримання) агресора (як виняток можливе затримання обох сторін конфлікту); у всіх випадках поліція має врахувати обставини піклування за неспроможними себе забезпечити особами (діти, особи похилого віку чи хворі у конфліктній сім'ї), питання щодо зберігання зброї у сім'ї; у разі будь-яких обмежень прав людини ретельно пояснюються питання прав людини [8, с. 29].

Як зазначає американський дослідник Д.Р. Форде, зростання суспільного інтересу до проблеми насильства у сім'ї відобразилось на поліцейській практиці: було ухвалено норми, якими передбачено широке застосування арешту за вчинення домашнього насильства [9, с. 5]. Разом із тим останніми роками досліджуються питання ефективності ізоляції (арешту) агресора і пропонуються інші заходи реагування [10, с. 8]. Поряд з обмеженням особистої свободи переважно застосовуються проведення профілактичних бесід із залученням примирювальних процедур. Поліція та служба шерифів задіюються і для забезпечення виконання домовленостей між сторонами сімейного конфлікту (наприклад, супроводження зустрічей), контролю за виконанням обмежень у спілкуванні (у тому числі за допомогою електронних пристроїв контролю за пересуванням).

Вказаний досвід є дуже корисним для України, адже на цей час в Україні поліцейські, прибуваючи за викликом, які стосуються проявів домашнього насильства, не мають ані первинної інформації про родину, до якої їдуть (маються на увазі дані про те, чи були вже подібні виклики, чи проживають у вказаній родині особи, які раніше притягалися до адміністративної чи кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства тощо).

Таким чином, є необхідним розробка та запровадження схожої інформаційної системи, яка б давала змогу оперативно, ще до прибуття екіпажу поліції за викликом, мати в своєму розпорядженні первинну необхідну інформацію для того, щоб вибрати модель поведінки та діяти одразу по прибутті.

Також, здебільшого незважаючи на намагання МВС України щодо створення спеціальних підрозділів під егідою проекту «Поліна», на території України на виклик щодо домашнього насильства першими реагують та прибувають екіпажі патрульної поліції, які не мають в своєму складі дипломованих юристів та не мають спеціальних знань щодо порядку дій з метою ефективної протидії проявам домашнього насильства, а тому здебільшого вчинювані ними дії не дають продовжуваного ефекту або порушують права кривдника.

Разом з тим пропонуємо розробити та затвердити відповідним наказом МВС України порядок дій для працівників поліції «Інструкція з питань реагування на випадки вчинення домашнього насильства», які прибувають за викликом по факту домашнього насильства. Вказаний порядок повинен містити чіткі посилання на перелік дій, які поліцейські повинні вчинити з моменту прибуття за викликом (оцінка обстановки, порядок опитування осіб, роз'яснення прав з урахуванням особливостей законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству) до завершення

відпрацювання виклику (складання відповідних процесуальних документів, направлення їх до інших органів державної влади тощо).

Висновки. Таким чином, слід констатувати, що для ефективного реагування на випадки домашнього насильства з боку працівників Національної поліції є необхідним розробка та запровадження інформаційної системи, яка б давала змогу оперативно, ще до прибуття екіпажу поліції за викликом, мати в своєму розпорядженні первинну необхідну інформацію (соціальне становище осіб, що проживають однією сім'єю, наявність зброї у помешканні, періодичність повторення випадків домашнього насильства, наявність у кривдника чи потерпілого хронічних фізичних чи психічних захворювань або інвалідності тощо) для того, щоб вибрати модель поведінки та діяти одразу по прибутті. Також необхідна розробка та затвердження порядку дій для працівників поліції, які прибувають за викликом по факту домашнього насильства, який буде містити чіткі посилання на перелік дій, які поліцейські повинні вчинити з моменту прибуття за викликом.

Список використаних джерел:

1. Halford H. Solving Violence in America : Second Edition. 2017. 156 p.
2. Butzer D., Bronfman L.M., Stipak B. The Role of Police in combating Domestic Violence in the United States: a Case study of the Domestic Violence reduction unit, Portland Police Bureau. URL: <https://www.ncjrs.gov/policing/role161.htm>.
3. Facts about Violence. URL: <http://www.feminist.com/antiviolence/facts.html>.
4. Галай А.О. Перспективи удосконалення національної практики протидії насильству у сім'ї: досвід англосаксонських країн. *Взаємодія міліції з державними органами та недержавними інституціями у протидії домашньому насильству* : зб. матеріалів круг. столу. Київ. 2013. С. 10–12.
5. National Hotlines and Help for Victims. URL: <http://www.ovw.usdoj.gov/hotnum.htm>.
6. Bronfman L.M. The Role of Police in combating Domestic Violence in the United States: a Case study of the Domestic Violence reduction unit, Portland Police Bureau. URL: <https://www.ncjrs.gov/policing/role161.htm>.
7. Галай А.О. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія. Київ : КНТ. 2014. 160 с.
8. Еквіно Г.Г. Правила щодо здійснення поліцією реагування у випадках домашнього насильства. Громадська програма співробітництва по запобіганню насильству в сім'ї: матеріали 1-го Міжнародного науково-практичного семінару. Одеса, 25 лютого–6 березня 1999 р. Одеса : ОІВС. 1999. С. 25–36.
9. Forde David R. Test of the Efficacy of Court-Mandated Counseling for Domestic Violence Offenders: The Broward Experiment, Executive Summary. Rockville: National Institute of Justice, United States, 2000. 20 p.
10. Hayler Barbara, Lamb Mick Addison. A Process and Impact Evaluation of the Specialized Domestic Violence Probation Projects In Peoria, Sangamon and Tazewell Counties. Springfield: University of Illinois. 2002. 175 p.